

РОЛЬ МЕДІАОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Розкрито можливості медіаосвіти щодо формування гуманістичних цінностей особистості. Наведено визначення медіаосвіти як новітньої технології в навчально-виховному процесі у вищій школі.

Ключові слова: *медіаосвіта, медіаосвітні технології, медіа-простір, мас-медіа, гуманістичні цінності.*

Раскрыты возможности медиаобразования в формировании гуманистических ценностей личности. Дано определение медиаобразования как новейшей технологии в учебно-воспитательном процессе в высшей школе.

Ключевые слова: *медиаобразование, медиаобразовательные технологии, медиaprостранство, масс-медиа, гуманистические ценности.*

This article reveals the opportunities in the formation of humanistic values of personality. The definition of media education as the latest technology in educational process in high school is given.

Key words: *media education, media-technology, media space, mass media, humanistic values.*

Поступове збільшення обсягів інформації та каналів її поширення суттєво впливає на формування ціннісних орієнтацій людини, особливо молоді. Сучасні мас-медіа й Інтернет значною мірою нівелюють соціокультурне відтворення окремої особистості, орієнтуючи її на масове споживання стереотипів, втручаючись у спосіб життя молодого покоління, його аксіологічні орієнтири й пріоритети. Тобто в часи «цифрового Ренесансу», коли посилюється суспільна й культурна роль мультимедіа, молодь не тільки здобуває знання й отримує необхідну інформацію з нового ресурсу, але і перебуває під безконтрольним впливом засобів електронної комунікації, що часто розглядається як гуманітарна загроза.

У чому полягає ця загроза? Яку небезпеку містить медіапростір, до якого так сильно звикли? Сприймаючи нові й модні концепти, що не мають жодного естетичного, морального або навіть позитивного значення, молодь отримує помилкові ціннісні орієнтації. Нині рівень художніх творів медіакультури навмисно занижується, примітивізується, орієнтуючись на масового споживача. Серед численних причин цього очевидна одна: еволюція моральних засад людства не встигає за науково-технічним прогресом. Це стосується зокрема й мас-медіа, вдосконалення яких водночас і забезпечує свободу особистості, і загрожує її безпеці.

В означеному контексті неможливо забезпечити високу якість вищої освіти, її доступність та ефективність, підготувати молодь до життя і діяльності в інформаційному суспільстві, не основуючись на

фундаментальних цінностях власної та світової культури. Але прагнення духовних пошуків, загальнолюдських і національних, гуманістичних ідей, кращих вітчизняних духовних традицій закладене в нашому генотипі, тому ми наполегливо шукаємо нові форми та методи впливу на освіту й виховання молодого покоління.

Особливості сучасного медіапростору переконують, що без культивування таких моральних цінностей, як добро, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, заповзятливість, толерантність, навряд чи можна очікувати ширших можливостей впливу медіакультури на формування гуманістичних взаємовідносин у суспільстві.

Загальновідомо, що життя суспільства як саморегулятивної системи забезпечується різними соціальними інститутами. Соціальний інститут, згідно з І. Л. Михайлиним, це «продукт розвитку людської культури, що являє собою сукупність норм, які регулюють стосунки між людьми в тій чи іншій сфері суспільних відносин» [1].

Роль медіаосвіти полягає у формуванні громадської думки й управлінні масовими емоціями. Така функція соціальних комунікацій забезпечується в сучасному просторі зокрема і через навчальні заклади. З погляду світової та європейської педагогічної спільноти, важливою вимогою до підготовки фахівців у вищій школі є впровадження медіаосвіти. Це пов'язано з тим, що для розуміння процесів, які відбуваються в сучасних засобах масової комунікації, молода людина має здобути особливі знання, набути комунікативних та інформаційних умінь і навичок, протистояти маніпуляційному впливу на психіку, аналізувати, критично осмислювати й створювати медіатексти, інтерпретувати цінності, які поширюють медіа. Головним у цьому контексті безперечно є активне ставлення людини до пізнання медіа, їх особливостей як каналів передачі інформації. Необхідно розвинути здібності молодшої людини до самостійності суджень, виховати естетичний смак, виявити та сформувані через медіадіяльність і медіаактивність особистості її соціальну й громадянську відповідальність, здатність до медіаторчості.

Мета статті — охарактеризувати можливості медіаосвіти та розкрити потенціал використання медіаосвітніх технологій у формуванні гуманістичних цінностей особистості.

Завдання статті:

- надати визначення медіаосвіти як новітньої технології в навчально-виховному процесі у вищій школі;
- виявити роль медіаосвітніх технологій у формуванні гуманістичних цінностей особистості.

Важливу роль під час становлення та розвитку медіаосвіти відігравала ЮНЕСКО. Уважається, що вперше термін «медіаосвіта» було використано в 1973 р. на спільному засіданні Сектора інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення.

Медіаосвіта (англ. media education від лат. «media» — засоби навчання) — напрям у педагогіці, зосереджений на вивченні масово-комунікативної й інформаційної природи ЗМІ (преси, телебачення, радіо, кіно, відео та ін.) і принципів їх використання для актуалізованого опанування основ знань [2]. У визначеннях ЮНЕСКО (2001 р. та ін.) [10] медіаосвіту й медіа компетентність послідовно пов'язують з розвитком демократичного мислення й підвищенням громадянської відповідальності особи. Відповідно до підсумкових документів багатьох міжнародних форумів, де обговорювалися проблеми медіаосвіти, медіа-процес у світовій педагогіці використовують для розвитку громадянської відповідальності, гуманізму й демократії.

Можливості медіаосвіти, її практичного використання у вищій школі викликають значний інтерес і привертають увагу зарубіжних та вітчизняних учених: І. Гуріненко, Н. Духаніна, Г. Онкович, І. Чемерис до долучають друковані періодичні видання до формування комунікативних професійних умінь. І. Дичківська вбачає цінність медіаосвіти в тому, що вона готує до життя в інформаційному суспільстві, формує вміння користуватися інформацією всіх видів, здійснювати комунікацію, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів інформації, особливо масової комунікації [3]. Координатор медіаосвітньої роботи в Росії О. В. Федоров розглядає медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа), мета якого — формувати культуру спілкування з медіа, творчі, комунікативні здібності, критичне мислення, вміння повноцінно сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти; навчати різних форм самовираження за допомогою медіатехніки.

Ми поділяємо думку І. В. Жилавської, котра вважає, що медіаосвіта — це «сукупність системних дій суб'єктів медіа освітньої діяльності, спрямованих на формування особистості, котра володіє культурою спілкування із засобами масової комунікації на основі гуманістичних ідеалів і цінностей» [4]. Дослідниця зазначає, що в цивілізованому суспільстві метою медіаосвіти може бути винятково виховання особистості на гуманістичних, духовних ідеалах, інакше це — антиосвіта. Медіаосвітня діяльність, згідно з І. В. Жилавською, — це цілеспрямовані дії як медіа педагогів, так і журналістів, інших членів медіа спільноти, котрі забезпечують реалізацію завдань медіаосвіти, а культура спілкування із засобами масової комунікації (медіакультура) — це показник рівня розвитку особистості, її здатності здобувати нові знання у сфері медіа, сприймати, оцінювати, аналізувати медіатекст, взаємодіяти з каналами масової комунікації, займатися медіа творчістю. Зауважимо, що цей медіаосвітний нині є предметом посиленої уваги не тільки педагогів і журналістів, а й багатьох фахівців гуманітарної сфери.

Як будь-яка педагогічна технологія, медіаосвіта, втілюючи на практиці принципи гуманізації освіти, сприяє підвищенню

інтелектуального, культурного, духовного, морального рівня кожного члена суспільства, оскільки спрямована на розвиток критичного мислення, подолання расових, гендерних, історичних, культурних, соціальних та інших видів стереотипів, обстоє ідеї толерантності, ознайомлює з надбанням інших культур. У зв'язку із цим у суспільстві формується нова система цінностей — відкрита, варіативна, духовно та культурно наповнена, толерантна система, здатна забезпечувати становлення громадянина-патріота, консолідувати суспільство на основі пріоритету прав особистості.

Для нас підґрунтям системи цінностей є почуття людей, спрямовані на ідеал, ідеальне — те, до чого людина прагне. Цінності позначають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний, оцінний аспект явищ. Найважливішою цінністю сучасності є вміння орієнтуватися в ситуації вибору, робити правильний вибір за умов невизначеності й неоднозначності. Цінності спрямовують, організують, орієнтують поведінку людини на визначені цілі.

У працях вітчизняних учених сформульовано декілька типів теорії цінностей:

– цінність як суспільний ідеал, вироблений суспільною свідомістю, яка містить у собі абстрактне уявлення про атрибути обов'язкового в різноманітних сферах суспільного життя. Такі цінності можуть бути як гуманістичними, «вічними» (істина, краса, справедливість), так і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія);

– цінність як матеріальна та духовна культури або певні людські вчинки, які є конкретним утіленням ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових тощо);

– цінність у соціальному аспекті, яка є елементом психологічної структури особистості і джерелом мотивації її поведінки [5].

На основі праць та досліджень С. В. Анісімова, Л. П. Буєвої, І. А. Зязюна, М. С. Кагана визначився категоріальний апарат теорії цінностей, який містить поняття «цінність», «ціннісне», «ціннісне ставлення», «ціннісна орієнтація». Дослідження Г. О. Балла, І. Д. Беха, В. С. Білоусової, М. І. Боришевського, С. У. Гончаренка, В. Г. Кременя, К. М. Кукушкіна, Ю. І. Мальованого, А. В. Суценка, Л. Л. Таважнянського, О. С. Яремчика присвячені пошукам нових засобів і методів підвищення ефективності виховання гуманності та творчої особистості в умовах сучасного суспільного розвитку. Науковці пов'язують подальший розвиток людства та побудову гармонічної цивілізації саме з духовною сферою. Розвиток духовних якостей особистості відбувається під час навчально-виховного процесу. Завдання вищої освіти полягає у формуванні особистості гуманістичного типу, справжнього інтелігента, здатного не тільки професійно вирішувати соціальні й фахові завдання. Пріоритетним завданням інноваційного навчання, що оновлює особистість і сприяє її розвитку,

може стати формування гуманістичних цінностей — основи цільової спрямованості в педагогічній діяльності.

Гуманістичні цінності — це позитивне діяльнісно-активне ставлення до людини, яке ґрунтується на визнанні людського життя, усвідомленні його недоторканості, визнанні життя головною цінністю. Воно виявляється в постійному дотриманні гуманістичних принципів, цінностей, а також альтруїстичному характері почуттів та переживань. Таке ставлення втілюється у визнанні інтересів і потреб іншої людини, орієнтації на позитивне в людях; терпимість до поглядів, вірувань, національних традицій інших; великодушності. Позитивне діяльнісно-активне ставлення закріплюється у відповідних вчинках, діях, поведінці людей, у протистоянні жорстокості, злу, несправедливості, кристичному ставленні до своїх чеснот, що сприяє самовдосконаленню.

Процес формування гуманістичних цінностей забезпечується суб'єкт суб'єктною взаємодією педагога з учнями під час навчально-виховної діяльності. Головний механізм такої взаємодії полягає в потребі спілкування, емоційному контакті, повазі людської гідності, турботі про людей, ціннісному ставленні до них; долученні учнів до гуманістично спрямованої діяльності і взаємин з оточенням. Гуманні взаємини є критерієм і вищим рівнем гуманістичних цінностей [6]. З аксіологічної точки зору виховний процес — це процес трансформації цінностей у ціннісні орієнтації, при цьому педагогічне керівництво є важливим спрямовуючим фактором. Вплив на формування гуманістичних ціннісних орієнтацій — важлива передумова педагогічної взаємодії. Гуманістична ціннісна орієнтація особистості є трансформацією засад гуманізму як цінності, що передбачає визначення значущості людини як особистості, її право на щастя та волю, розвиток і виявлення своїх здібностей. Гуманістичними орієнтаціями можна назвати такі, що позбавлені прагматизму й утилітарної зацікавленості [7].

Визнаючи важливу роль мас-медіа в процесі освіти, маємо системно і професійно вибудовувати відносини юних споживачів інформації з величезними ресурсами преси, кіно, телебачення, мережі Інтернет. Споживанню інформації слід навчати так само ретельно й продумано, як, наприклад, музиці чи живопису. Потрібна комплексна програма медіаосвіти, котра має охоплювати різні категорії дітей, підлітків, студентської молоді, зважати на умови їх навчання і виховання.

Нині існує розуміння медіаосвіти не тільки як певного компонента середньої чи вищої освіти, але і як довгострокової, суспільно-просвітницької діяльності, яка спрямована на дітей та дорослих. Його прихильники розуміють медіаосвіту як безупинний розвиток особистості в суспільстві, виховання активних, інформованих громадян, наділених культурою спілкування із ЗМК, що і є одним з основних соцієтальних елементів інформаційного суспільства.

У сучасних трактуваннях медіаосвіти акцентується на формуванні етичної свідомості, художнього сприйняття та смаку, розвитку критичного мислення, творчого потенціалу індивідуальності в контексті ідей гуманізму. Немало дослідників (Ю. Лотман, Д. Уснадзе та ін.) неодноразово звертали увагу на зв'язок між настановами на сприйняття і самим процесом сприйняття, їх вплив на посилення, переформатування чи руйнацію моделей дійсності в людській свідомості. Такі настанови можна умовно поділити на декілька рівнів:

- елементарно фіксовані (на основі життєвих потреб і в найпростіших ситуаціях);
- комунікативні (на основі потреби в спілкуванні);
- базові соціальні (на основі спрямованості інтересів особистості щодо конкретної сфери соціальної активності);
- вищі (на основі системи ціннісних орієнтацій особистості).

Безумовно, підґрунтям теорії медіаосвіти як засобу формування «критичного мислення», радше за все, можна вважати теорію, в якій мас-медіа є «четвертою владою», котра поширює моделі поведінки і соціальні цінності серед різнорідної маси індивідуумів. Цим зумовлюється основна мета медіаосвіти: захистити учнів від маніпулятивного впливу медіа на індивіда й суспільство за допомогою так званих «кодів» (умовностей-символів, наприклад, у телерекламі), розвиваючи критичне мислення учнів і студентів стосовно медіатекстів.

Так, британський дослідник Л. Мастерман вважає: оскільки продукція ЗМІ є результатом свідомої діяльності, то відразу логічно визначаються щонайменше чотири напрями її аналізу: 1) на кого покладається відповідальність за її створення, хто володіє засобами масової інформації та контролює їх; 2) як досягається необхідний ефект; 3) які ціннісні орієнтації створюваного в такий спосіб світу; 4) як його сприймає аудиторія. Отже, Л. Мастерман прагне орієнтувати аудиторію на розвиток «критичного мислення», аналіз механізмів впливу і цінностей тієї чи іншої інформації.

Без сумніву, незалежно від політичного ладу тієї чи іншої країни, людина, не підготовлена до сприйняття інформації в різних її видах, не може повноцінно її зрозуміти й проаналізувати, не в змозі протистояти маніпулятивним впливам медіа, не здатна самостійно висловити свої думки і почуття. На жаль, деякі педагоги спрощено розуміють розвиток «критичного мислення», звужуючи спектр вивчення до роботи з рекламою чи телевізійними інформаційними програмами, де, природно, достатньо легко виявити ті чи інші спроби маніпуляції, залишаючи осторонь художню сферу медіа.

Естетична теорія медіаосвіти має багато спільного з культурологічною теорією. Однак у цьому разі головна мета полягає в тому, щоб допомогти учням зрозуміти основні закони й мову художнього спектра інформації, розвивати естетичне (художнє) сприйняття і смак, здатність до кваліфікованого аналізу художніх медіатекстів. Ось чому

основний зміст медіаосвіти базується на вивченні мови медіакультури, авторського світу творця художнього тексту, історії медіакультури (кіномистецтва, художнього телебачення тощо). Педагоги прагнуть навчити учнів і студентів критично аналізувати художні медіатвори, інтерпретувати їх та кваліфіковано оцінювати.

Медіаосвіта передбачає методику проведення занять, яка ґрунтується на проблемних, евристичних, ігрових та інших формах навчання, що розвивають індивідуальність учня, самостійність його мислення, стимулюють його творчі здібності через безпосереднє залучення до творчої діяльності, сприйняття, інтерпретацію й аналіз структури медіатексту, здобуття знань про медіакультури.

Отже, можна дійти таких висновків:

1. Визначено медіаосвіту як важливий напрям освітньої діяльності й новітню технологію, що має такі ознаки — розвиває не тільки критичне мислення, а й уміння користуватися інтелектуальним багатством медіа, сприяє підвищенню професійного, інтелектуального, культурного, духовного, морального рівнів фахівця. Медіаосвіта розвиває особистість, формує вміння користуватися інформацією в будь-якому вигляді, здійснювати комунікацію, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів масової комунікації, сприяє творчому вираженню людини. Саме завдяки цим властивостям медіа стають звичним засобом самоосвіти особистості впродовж життя.

2. Виявлено два основні підходи до тлумачення медіаосвіти як середовища надання освіти й сукупності технологій, основаних на ІКТ, що передбачає трансформацію всього освітнього процесу.

3. Особливості медіаосвіти зумовлені потенціалом сучасних медіатехнологій у формуванні гуманістичних цінностей особистості, які стають спеціальним змістом комунікаційної взаємодії в умовах глобальної цивілізації, необхідністю гармонізації загальнолюдських чеснот (милосердя, доброти, чесності, справедливості, гідності тощо); національних цінностей (формування громадянина-патріота, почуття національної гідності, збереження історичної пам'яті, традицій та ментальності українського народу); вміння спілкуватися, обстоювати власні погляди.

Список літератури

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник / І. Л. Михайлиню — К. : ЦУЛ, 2002. — 284 с.
2. Онкович Г. В. Технології медіаосвіти / Г. В. Онкович // Вища освіта України; тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти». — 2007. — Т. 5 (додаток 3). — С. 357–363.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. — К. : Академвидав, 2004. — 352 с. — (Альмамагер).
4. Жилавская И. В. Медиаобразование молодежной аудитории / И. В. Жилавская. — Томск: ТИИТ, 2009. — 322 с.

5. Петровский А. В. Личность: феномен субъективности / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. — Ростов-на-Дону, 1990. — С. 442.
6. Григорьева-Голубева В. А. Становление гуманистических ценностей педагога (В аспекте языковой личности): дис. ...доктора пед. наук: 13.00.01/ Валентина Андреевна Григорьева-Голубева. — СПб., 2002. — 493 с.
7. Норов О. Гуманістичні ціннісні орієнтації / О. Норов // Рідна школа. — 1997. — № 11. — С. 25–27.
8. Алексеева О. В. Сучасні тенденції виховання та освіти в розвинених країнах світу / О. В. Алексеева. — К. : Педагогіка і психологія, 2004. — № 3. — С. 119–124.
9. Андрущенко В. Інформаційні технології в системі інноваційної освіти / Віктор Андрущенко, Анатолій Олійник // Вища освіта України. — 2008. — № 3. — С. 5–15
10. Федоров А. В. Медиаобразование, медиаграмотность, медиакритика и медиакультура / А. В. Федоров // Высшее образование в России. — 2005. — № 6. — С. 134–139.

Надійшла до редколегії 17.09.2013 р.